International Scientific and Practical Conference Samarkand Institute of Economics and Service
Vol. 1 Issue 1 | pp. 1-2 **| ISSN:** XXXX-XXXX
Available online @ https://globalconf.net/index.php/samisi

Article

Yevropa Ittifoqi Yashil Kelishuvi Va O‘Zbekistonning Yashil Iqtisodiyotga O‘Tishi: Iqtisodiy Siyosat Transformatsiyasi Va Cbam Omili

Hayitov Jamshid Xolboyevich*[1], Mamadaliyeva Marjona Shavkat qizi[2]

1. Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, “Raqamli iqtisodiyot” kafedrasi dotsenti
2. Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

* Correspondence: jamshidhayitov@sies.uz

Abstract: Maqolada Yevropa Ittifoqining yashil iqtisodiyotga yo‘naltirilgan iqtisodiy siyosati transformatsiyasi va O‘zbekistonning yashil o‘tish yo‘li qiyosiy tahlil qilinadi. 2026-yil 1-yanvardan CBAM ning to‘liq rejimga o‘tishi ikki tajriba o‘rtasidagi bog‘liqlikni kuchaytirgani ko‘rsatiladi. Maqsad va vositalardagi o‘xshashlik hamda farqlar aniqlanib, O‘zbekiston uchun iqtisodiy siyosat takliflari beriladi.

Keywords: yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, Yevropa yashil kelishuvi, CBAM, qayta tiklanuvchi energiya, iqtisodiy siyosat

Citation: Xolboyevich H. J. & Qizi M. M. S. Yevropa Ittifoqi Yashil Kelishuvi Va O‘Zbekistonning Yashil Iqtisodiyotga O‘Tishi: Iqtisodiy Siyosat Transformatsiyasi Va Cbam Omili. International Scientific and Practical Conference Samarkand Institute of Economics and Service 2026, 1(1), 69-71.

Received: 12th Aug 2026
Revised: 26th Sept 2026
Accepted: 8th Oct 2026
Published: 21th Nov 2026

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

1. Introduction

The term crude oil is used for the unprocessed oil that is exploited from the well. In its crude form, the oil is either semi solid or viscous liquid. Its colour is usually brownish black or it may be dark green.

Iqlim o‘zgarishi, resurslar tanqisligi va global raqobatning kuchayishi sharoitida yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish modelining markaziy tarkibiy qismiga aylanmoqda. Yevropa Ittifoqi (YeI) 2019-yilda Yevropa yashil kelishuvini qabul qilib [1], iqtisodiy siyosatni iqlim maqsadlari atrofida qayta qurishga kirishdi; 2021-yilda esa 2050-yilgacha iqlim betarafligiga erishish Yevropa iqlim qonuni bilan huquqiy majburiyatga aylantirildi [2]. O‘zbekiston ham 2019-yilda yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini [5], 2023-yilda “O‘zbekiston–2030” strategiyasini [6] qabul qildi.

Ikki tajriba o‘rtasidagi bog‘liqlik 2026-yil 1-yanvardan YeI chegaraviy uglerod tartibga solish mexanizmi (CBAM) to‘liq rejimda amal qila boshlashi bilan yanada kuchaydi [3]. Shu bois yashil iqtisodiyotga o‘tish faqat ekologik masala emas, balki eksport raqobatbardoshligi va investitsion jozibadorlik masalasiga aylanmoqda. Tadqiqotning maqsadi — YeI iqtisodiy siyosati transformatsiyasini O‘zbekiston tajribasi bilan qiyosiy tahlil qilish va O‘zbekiston uchun amaliy takliflar ishlab chiqishdir.

Adabiyotlar sharhi

Yashil iqtisodiyot va yashil o‘sish konsepsiyasi OECD tomonidan ko‘rsatkichlar tizimi orqali operatsionalizatsiya qilingan bo‘lib, iqtisodiy o‘sish va atrof-muhit bosimini ajratish (decoupling) imkoniyatini baholashga xizmat qiladi [8]. Stern va Stiglitz iqlim siyosatida bozor muvaffaqiyatsizliklari va uglerodning ijtimoiy qiymatini hisobga olish zarurligini asoslaydi [9]. Chegaraviy uglerod tuzatishlariga bag‘ishlangan tadqiqotlarda

bunday mexanizmlar uglerod oqib chiqib ketishi (carbon leakage) xavfini kamaytirishi mumkinligi, biroq ularning global emissiyalarga ta'siri cheklangan va yuki eksport qiluvchi mamlakatlarga notekis taqsimlanishi mumkinligi qayd etiladi [10]. O'zbekiston bo'yicha Jahon banki hisobotida energiya samaradorligini oshirish, subsidiyalar islohoti va uglerod narxlashni rivojlantirish zarurligi ta'kidlanadi [11]. Shunga qaramay, YeI va O'zbekiston siyosat vositalarini bevosita qiyoslovchi ishlar yetarli emas.

2. Materials and Methods

Tadqiqotda qiyosiy-institutsional tahlil, me'yoriy hujjatlar kontent-tahlili va tavsifiy statistik usullardan foydalanildi. Ma'lumot manbalari: YeI va O'zbekiston me'yoriy hujjatlari [1–6], O'zbekiston Energetika vazirligi ma'lumotlari [7] hamda IRENA statistikasi [12]. Tahlil to'rt mezon bo'yicha olib borildi: hujjatlar, iqlim maqsadlari, narx signallari va energetika sektori. Tadqiqotning cheklovi shundaki, CBAM ta'siri bo'yicha O'zbekiston eksportining tarmoqlar kesimidagi miqdoriy baholari keyingi tadqiqotlarni talab qiladi.

3. Results and Discussion

YeI siyosati transformatsiyasi sohaviy ekologik tartibga solishdan butun iqtisodiyotni qamrab oluvchi tizimga o'tish bilan tavsiflanadi. Iqlim qonuni 2030-yilgacha emissiyani 1990-yilga nisbatan kamida 55% ga qisqartirishni belgilaydi [2]. 2025-yil dekabrida 2040-yil uchun sof emissiyani 90% ga kamaytirish bo'yicha siyosiy kelishuvga erishildi; unda xalqaro uglerod kreditlaridan cheklangan hajmda foydalanish imkoni ham ko'zda tutilgan [4]. Shu bilan birga ETS2 ning boshlanishi bir yilga, 2028-yilga surildi: bu YeI siyosatida raqobatbardoshlik bilan iqlim maqsadlari o'rtasida muvozanat izlanayotganini ko'rsatadi. CBAM [3] 2023–2025-yillardagi o'tish davridan so'ng 2026-yil 1-yanvardan to'liq rejimga o'tdi va sement, temir-po'lat, alyuminiy, o'g'it, elektr energiyasi hamda vodorod importini qamrab oladi; 2026-yil importi bo'yicha birinchi deklaratsiya 2027-yilda topshiriladi.

O'zbekistonda yashil o'tish energetikadan boshlandi. Energetika vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil oxiriga kelib yashil manbalar (quyosh, shamol, gidroenergetika) elektr ishlab chiqarishning taxminan 23% ini tashkil etdi [7]. IRENA ma'lumotlari bo'yicha qayta tiklanuvchi manbalarning o'rnatilgan sig'imi 2025-yil oxirida 10 027 MVt ga yetgan (2016-yilda 1 883 MVt) [12]. Rasmiy reja 2030-yilgacha bu ulushni 54% gacha oshirishni ko'zda tutadi [7]. Joriy darajadan rejadagi ko'rsatkichga o'tish tarmoq infratuzilmasi, energiya saqlash tizimlari va yirik investitsiyalarni talab qiladi.

1-jadvalda ikki tajribaning asosiy mezonlar bo'yicha qiyosiy ko'rinishi keltirilgan.

1-jadval. YeI va O'zbekiston yashil siyosatining qiyosiy tavsifi

Mezon	Yevropa Ittifoqi	O'zbekiston
Asosiy hujjatlar	Yevropa yashil kelishuvi (2019); Yevropa iqlim qonuni (2021)	Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi (2019–2030); "O'zbekiston–2030" strategiyasi (2023)
Iqlim maqsadlari	2030-yilgacha kamida 55% (1990-yilga nisbatan), 2050-yilgacha iqlim betarafligi; 2040-yil uchun 90% (siyosiy kelishuv, 2025-yil dekabr)	Milliy belgilangan hissa (NDC) majburiyatlari; 2030-yilgacha qayta tiklanuvchi manbalar ulushini 54% gacha yetkazish rejasi
Narx signallari	Emissiyalar savdosi tizimi (ETS) va CBAM (2026-yildan to'liq rejim)	Uglerod narxlash va emissiyalar hisobi (MRV) tizimi shakllanish bosqichida
Energetika	Qayta tiklanuvchi manbalar va tarmoq infratuzilmasiga investitsiyalar	2025-yilda ishlab chiqarishning taxminan 23% yashil manbalar hissasiga to'g'ri keldi; sig'im ≈10 GVt

Manba: muallif tomonidan [1–7, 12] asosida tuzilgan.

Tahlil quyidagi natijalarni beradi. Birinchidan, maqsadlar darajasida yaqinlashuv mavjud, biroq vositalar darajasida farq saqlanmoqda: YeI da narx signallari (ETS, CBAM) hal qiluvchi rol o'ynaydi, O'zbekistonda esa asosiy e'tibor energetika quvvatlarini

kengaytirishga qaratilgan. Ikkinchidan, CBAM tashqi omil sifatida yashil o‘tishni eksport raqobatbardoshligi masalasiga aylantiradi: emissiyalarni ishonchli o‘lchay olmagan korxonalar qo‘shimcha xarajatlarga duch kelishi mumkin. Uchinchidan, hamkorlik asoslari shakllangan: O‘zbekiston YeI ning GSP+ tizimidan 2021-yildan foydalanmoqda, 2022-yilda Kengaytirilgan sheriklik va hamkorlik to‘g‘risidagi bitim imzolangan [13], 2025-yil aprelida Samarqandda bo‘lib o‘tgan YeI–Markaziy Osiyo sammitida esa “Global Gateway” doirasidagi investitsiya hamkorligi muhokama qilindi [14].

4. Conclusion

Tadqiqot YeI va O‘zbekiston yashil iqtisodiyotga o‘tishda o‘xshash maqsadlarga ega bo‘lsa-da, siyosat vositalari va institutsional yetuklik bo‘yicha farq qilishini ko‘rsatdi. CBAM ning 2026-yildan to‘liq amal qilishi O‘zbekiston uchun yashil o‘tishni tezlashtiruvchi tashqi omil bo‘lishi mumkin. Quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1) emissiyalarni o‘lchash, hisobot va verifikatsiya (MRV) tizimini CBAM metodologiyasi bilan uyg‘unlashtirish, birinchi navbatda eksportga yo‘naltirilgan korxonalar uchun;

2) elektr energetikasi va sanoatda uglerod narxlashni bosqichma-bosqich, energiya subsidiyalari islohoti bilan birga joriy etish, pilot loyihalardan boshlash;

3) yashil moliyalashtirish vositalarini (yashil obligatsiyalar, taksonomiya) YeI standartlariga yaqinlashtirish;

4) tarmoq infratuzilmasi va energiya saqlash tizimlariga investitsiyalarni ustuvor qilish;

5) oliy ta’lim muassasalarida yashil iqtisodiyot va uglerod hisobi bo‘yicha kadrlar tayyorlashni kengaytirish.

REFERENCES

[1] European Commission. The European Green Deal. COM(2019) 640 final. Brussels, 2019.

[2] Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council establishing the framework for achieving climate neutrality (European Climate Law). Official Journal of the EU, L 243, 2021.

[3] Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council establishing a carbon border adjustment mechanism. Official Journal of the EU, L 130, 2023.

[4] European Commission. Proposal to amend the European Climate Law to set a 2040 climate target (90% net reduction). Brussels, July 2025; Council and European Parliament provisional agreement, December 2025.

[5] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori “O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”.